

OROSZORSZÁG GAZDASÁGI EREJE

FÖLDÜNK jelentős gazdasági hatalmai sorában az oroszok birodalma sajátosan különös gazdasági organizmus. Óriási területe igazi eurázsiai tömeg s ebben a tekintetben merőben különbözik a britek világbirodalmától. Az orosz birodalom kontinentális birodalom és szuronyokon nyugszik, a brit birodalom globális: összetartja a hatalmas flotta és a tengeralatti kábelhálózat. Az oroszok birodalmának nagyságáról legjobban Alexander von Humboldt alkothatunk magunknak fogalmat, aki szerint nagyobb a területe, mint a telihold 19 millió km² nagyságú korongja, és ez a 21 millió km² nagyságú orosz kolosszus 192 millió lakosával Európa keleti felét és Ázsia északi kétötöd részét foglalja el. Mind Európában, mind Ázsiában felnyúlik a sarkkörön túlra is, délen pedig leér a Fekete-tengerig, nyugaton és keleten viszont a Keleti-tengerre, illetőleg a Csendes-óceánra tekint. Igen hosszú a tengerpartja, az Egyenlítőnél is hosszabb: 50.000 km. Mégis kontinentális az oroszok birodalma, mert tengerei közül csak a Keleti-tengernek és a Fekete-tengernek van gazdasági jelentősége és még ezek kijárata is idegenek kezében van. Az Északi Jegestenger az év nagy részében be van fagyva, csak az európai oldalon húzódó Murmanpart élvezi a Golf-áramlás jótékony hatását. A Káspi-tenger tulajdonképpen csak tó, a Csendes-óceánnak pedig csak délen, Vladivosztoknál van melegebb kikötője. Az orosz politikát ezért állandóan a meleg tengerekért folytatott harc jellemzi. Az utolsó százhatvan esztendő hiábavaló öt orosz-török háborúja, amely mind a Fekete-tenger kijáratáért folyt, mindennél beszédesebben bizonyítja, milyen szívós küzdelmet vívnak az oroszok a szabad, meleg tengerért. Megpróbálkozott a Távols-Keleten is az orosz-japán háborúban, de ez az igyekezete is meddő maradt.

Az oroszok birodalmának ez a nagyterületűsége és kontinentális jellege gyér népsűrűséggel párosul, mert Alois Fischer számítása szerint mind Kelet-Európa, mind Észak-Ázsia kb. két és félszeresét tudná eltartani a mai kerekén 210 millió lakoságnak. Igaz, hogy az északi tájak természeti adottságai egyáltalán nem csábítanak letelepülésre. Az amerikai Únióval

összehasonlítva míg Oroszország 1500 és 1900 között naponként úgyszólván 120 km²-rel lett nagyobb, addig az Únió alig 72 esztendő alatt naponként 320 km²-rel gyarapodott.

Az orosz „gazdasági teret“ az a hatalmas eurázsiai alföld határozza meg, amely nem ismeri az Európa és Ázsia közé ékelődő, hosszan elnyúló Ural-hegység választó szerepét, hanem kitölti a Keleti-tenger és a szi-bériai Jeniszej-folyó közötti teret, hogy azután minden további nélkül átmenjen a Szibériai-platóba. Ez az orosz gazdasági tér délen az európai oldalon a tengerre ér ki, az ázsiai oldalon ellenben hegységkeret választja el Elő-Ázsia, illetőleg Belső-Ázsia magasföldjétől. Továbbá különbséget teszünk az alacsonyabb Észak és a magasabb Dél között s az orosz földnek ez a kettős felszindomborzati jellege meghatározza a két nagy tájvidék gazdasági ellentétét is, az agrár Északot a bányász Déllal szemben, természetesen nem felejtve egy percre sem azt, hogy az Északi sarkkörön túra is felnyúlik az orosz gazdasági tér. E két nagy táj vidéken belül azután külön életlehetőségekkel rendelkező tájegységekre bontható az orosz föld. Az európai oldalon először is Észak-Oroszország hideg világa jelentkezik, mert ennek sztratégiai jelentőségű jutott osztályrészül, amióta a világháború folyamán 1916-ban megépült a mi hadifoglyaink munkájával is a Murman-vasút s 1933-ban a Szovjet alkotásaként politikai foglyok munkájával a Keleti-tengert a Fehér-tengerrel összekötő csatorna. Ma már a Golf-áramlás mosta Murmanpart tehát a birodalom elsőrangú északnyugati kapuja lett, amely az orosz föld vasút- és csatornahálózatába egyaránt szervesen bekapcsolódik. Észak-Oroszország sarkkörön túli tája az a tundravilág, ahol a növények tenyésztési ideje alig tart három hónapig s ezért ez a kietlen táj csak nomád rénszarvas-tenyésztő lappok, szamojédok hazája. A sarkkörtől délre a 60. szélességi fokig azonban már benne vagyunk az őserdő világában, a taigában. A Szovjet nagyarányú fakitermelése folytán erősen megritkultak a folyók mentén az erdők s mindenfelé fűrésztelepek s itt-ott kátrány- és hamuszirgyarak jelennek meg a gazdasági tájképben. Archangelszk azután teljesen magán is viseli a favüág karakterét, mert itt úgyszólván minden fából van, a házak, a rakodópartok, utak, leveztető csatornák stb. Teljesen más életkörülmények jellemzik Oroszországnak a 60° szélességi körtől délre eső középoroszországi részét. Ez a nagy erdős táj a balti ablaktájjal újra kitekint a Keleti-tengerre, miután ma az észtek, lettek és litvánok az orosz Szovjetbirodalomba kebelezettek be. Közép-Oroszország délen szavannás, sőt szteppés tájba megy át. Közép-Oroszország a birodalom igazi történelmi földje. Itt volt az Ilmeny-tó vidéken Rurik Novgorod birodalma, itt volt a moszkvai nagyhercegség, itt „Oroszország Rómája“, a szent Moszkva, itt a Nagy Péter cár parancsára egészségtelen, mocsaras vidéken cölöpökre épített Szentpétervár, a mai Leningrád s itt a nyári vásáraitól világhíressé vált Nizsnij-Novgorod a Volga mellett, ahol egész Európa és Ázsia kereskedői megfordultak és kicserélték áruikat, de itt van a mai Szovjet központja is, az ismét vezető szerephez jutott Moszkva. Ennek a történelmi földnek nyugati és keleti részét éles különbségek választják el. Az oroszok bölcsője valószínűleg Közép-Oroszország nyugati részén ringott, míg a keleti része már kolonialis terület, mert a nyugatról, az ún. Fehér-Oroszországból megindult gyarmatosító hullám majdnem teljesen magába olvasztotta az itt talált finn népeket s csak a távoleső és terméketlen észak- és keletoroszországi földet nem öntötte el egészen ez a hullám s ezért ott még többféle finn törzs él. Közép-Oroszország a rozstermelés öve s Moszkva vidékének jelentős gyáripára van. Ismét más az ukránok földje, a csernozém talajáról ismert Dél-Oroszország. Ennek nagy gazdasági jelentőségét nemcsak búzája biztosítja, hanem a Dnyeper-könyök vasérci és a Donec-folyó szénmedencéje is. Ennek a földnek történelmi múltját a szintén normann alapítású Kiev idézi fel emlékünken, mai nagy gazdasági jelentőségét pedig a pontusi éléskamrának nagy tengeri kapuja, Odessza képviseli. Egészen ellentétes tájképi világ a Káspi-tó süllyedésses alföldje sivatagi steppéjével, ahol a kisebb folyók elszikkadnak a forró homokban, avagy sóstavakban vesznek el. Csak nomád pásztoréletet élnek itt a buddhista kalmúkok, a mohamedán tatárok és kirgizek, míg a Volga és Ural alsó folyásánál lakó kozákok lötenyésztők és halászok. Földművelés ezen a földön csak öntözéssel

lehetséges. Ez az európai Oroszországnak legtarkább néprajzi sarka. A Káspi-tó süllyedéses alföldjétől északra felhúzódó, Ural-hegységen inneni alacsony táj Kelet-Oroszország földje. Kazántól délre steppes a táj, északra viszont már fenyveserdőségben járunk. Míg délen nomád török-tatár népek (csuvas, tatár, baskír) élnek szerény életüket, amott északon, ahol az orosz gyarmatosítás még kevesebb eredményt ért el, a volgai finnek (cseremiszek, votjákok, zürjének, mordvinok) szerény földművesek.

Európai Oroszország két hegységtája az Ural és a Krim-félsziget. Egészen más az egyik is, a másik is. A 2500 km hosszú Ural-hegység régi begységvilág s az Alpoknál két és félszer hosszabb (a Kárpátok csak 1400 km!) s 1700 m-ig emelkedik. Legértékesebb része az ásványkincsekben igen gazdag középső része. Itt vasérc, rézérc, ezüstéreg, továbbá arany, platina és drágakövek, valamint a hegység közelében nyugaton, Permnél, széntelepek határozzák meg az Ural vidékének gazdasági jelentőségét, amelynek nagyobb gazdasági intenzitását éppen a szovjetgazdálkodás igyekszik fokozni a már szibériai területen fekvő Kuznyeck Szibirszkij, mai nevén Sztatinszk szenének igénybevételével. Teljesen idegen világ a földközitengeri éghajlatú és növényzetű Krim-félsziget, ahol az eurázsiai hegyrendszerhez tartozó Jajla-hegység 1500 m-ig emelkedik. Történelmi múltban szintén igen gazdag föld ez. Gót, görög, velencei, génuai, bizánci, tatár, török és orosz világot látott már ez a föld; a hegység tenger felőli lábánál nyaralt a cári arisztokrácia és Livádiában maga a cár is.

Ázsiai Oroszország nagykiterjedésű területének javarésze a szibériai föld minden előítéletével, de jövőjével is. A 16 millió km^a nagyságú ázsiai orosz földnek van azonban teljesen más jellegű tája is s ezek Túrán és Kaukázia. Mindegyik más és más kamrája az orosz gazdasági életnek, sőt Szibéria sem egységes életlehetőségekkel rendelkező táj. Nyugat-Szibéria pl. az az alföldi táj, amelynek csak délen száraz a talaja, különben óriási mocsár, mert a folyók észak felé folynak s tavasz vége felé, amikor már délen, a folyók felső szakaszán elolvadt a jég, a hatalmas hőmpölygő áradat északon, a folyók felső szakaszának jégpáncélja miatt kiönt s az óriási területek elmoszarasodnak. Itt is, miként az európai oldalon, a tundrás, illetőleg taigás tájban primitív gazdasági életformák élnek mind maig. Szamojédek és osztyákok vadásznak és halásznak a tundrák világában, osztyákok, vogulok és oroszok pedig a taiga őserdőben. Csak a déli rész extenzív mezőgazdasága jelent értéket az orosz gazdasági életnek, mert ennek gabonája és vaja már kiviteli cikk is. A Jeniszej-folyón átkelve, Közép-Szibéria táblás földjére jutunk. Ennek a talaja már nem mocsaras, hanem száraz, az itteni erdőségek tehát szárazak. Primitív életformák között élnek az itteni tungúzok, jenszejek s a jakutok is. Itt is kevés még az orosz telepes. És ismét más Kelet-Szibéria. A Léna-folyó nagy ívével párhuzamosan haladó Vjerhojanszki-hegységíven belül ott találjuk Vjerhojanszkbán a Föld hidegpólusát — 68 C°-kal, mert itt a hegységív megakadályozza a hideg levegő lefolyását. Ez a borzasztó hideg azonban mégis elviselhető, mert az idő száraz és csendes. Gyakran nincs is hótakaró ebben a borzasztó hidegvilágban. Jukagirok laknak északon s jakutok délen, kevés orosz telepessel vegyesen, tehát megint csak primitív gazdasági életformájú táj Szibériának ez a része is. Van azután Szibériának csendesóceáni tája is, ahová a Sztanovoj-hegységtől keletre eső föld tartozik. Ez feljut egészen az Ázsiát Észak-Amerikától elválasztó Bering-szorosig s déli nyúlványa Kamcsatka félszigete. Ismét csak tundrás, illetőleg erdős világ, rajta primitív életformák között élő népekkel, mégpedig csukcsokkal, eszkimókkal, korjakkal, tunguzokkal, kamcsadállokkal. Újabbban azonban Szibéria északi tájai is kezdenek bekapcsolódni az orosz gazdasági organizmus vérkeringésébe, amióta itt szén, petróleumot, nikkelt,

rezet és aranyat is találtak s amióta a nyári három hónap alatt jégtörők: segélyével sikerült megtenni az utat a Keleti-tenger és a Csendes-óceán, között; Szibéria északi része ma már sztratégiai jelentőséghez jutott.

Szibéria déli hegységvilága a régi tönkéből álló Altáj- és Szajáni-hegység, az észak felől hozzájuk támaszkodó alacsonyabb hegységtájjal: igen gazdag bányáöve az orosz földnek. Az Altáj vidékén arany, ezüst és réz, újabban pedig a már említett kuznyecki széntelepek, a Szajáni vidéken pedig az aranyon kívül az igen jelentős grafit gyakorolt vonzó hatást az oroszokra úgyannyira, hogy ennek eredményeképpen a bennszülött lakos-ságot, köztük nyugaton a kalmüköket, úgyszólván teljesen kiszorították. Ismét más a Bajkál-tótól keletre lévő ú. n. Transzbajkái-hegység széles platószerű hátaival. A Jablonov-hegység ennek csak egy vízvázlatzója. A táj északkeleti része az Aldan-plató. A Transzbajkái-hegység is aranyával szerepel. Jakutokon, burjátokon kívül csak kevés orosz él itt. Orosz-Ázsia délkeleti sarka az Amurföld. Rögös hegységvilág ez, főütőerével, az Amur-folyóval s az Oroszbirodalom távolkeleti tengeri kapujával, Vladivosztokkal. Tunguz népei vadászok-halászok, a zord éghajlat miatt mezőgazdasági kultúrája igen szerény, inkább sztratégiai jelentősége van ennek a keleti végvidéknek. Orosz-Ázsia délnyugati sarka viszont a Káspi-tó két oldalán Túrán, illetőleg Kaukázia. Túrán déli felében alföldi táj, ez az Aral-Káspi alföld, északi felében pedig hegyes háttaktól megszakitott alacsony tönkfelület, ez a Kirgiz-földkuszöb. Az Aral-Káspi alföld turkmének lakta sivatagi világában a folyókról öntözött oázisokban mesterséges öntözéssel gabona-, rizs-, gyümölcs- és gyapottermelés folyik. A turkesztáni dinnye már világmárka lett, a gyapottermeléssel pedig az orosz ipart igyekeztek nyersanyaggal ellátni. A Kirgiz-földkuszöb állattenyésztő nomádok földje. Túrán is történelmi táj. Virágzó oázisállamok emléke él itt, Zarathustra vallásának földjén járunk, az Amu-darja felső völgyében, török és mongol népek özön-lötték el Belső-Ázsia felől s Szamarkand volt Timur hatalmas birodalmának központja. Kaukázia hegűl az Oroszbirodalom magashegység-világa, amely a Káspi alföldhöz hasonlóan néprajzi tarkaságáról ismert; igen nagy gazdasági értéke a bakui petróleum.

Szovjet-Oroszország gazdasági organizmusának másik szerve, a gazdasági teret kihasználó ember, még távolról sem áll a gazdasági kultúrájának azon a magas fokán, mint pl. az USA népe. A körülbelül ötven nemzetisége közül csak az oroszok, ukránok, fehéroroszok s az újabban a Szovjethez csatolt észtek, lettek és litvánok jöhetnek tekintetbe mint gazdaságilag művelt népek; a birodalomnak kb. 20%-át alkotó különböző primitív népei azonban még igen kezdetleges gazdasági fokon állanak, amint a gazdasági tér tájegységeinek elemzésénél láthattuk. Ez utóbbiak vadászó, halászó, gyűjtögető életmódot folytatnak, avagy nomád állattenyésztők a igen szerény földkultúrával foglalkoznak. Pedig e népek közül egyik-másik számszerűleg nem is olyan jelentéktelen kisebbsége az orosz néprajzi tarkaságnak, mert pl. a georgiaiak és örmények a lakosságnak kb. 1—1, a tatárok és kozákok pedig 2—2%-át alkotják. A lakosság zöme az orosz, az ukrán és a fehérorosz, 58, 16, illetőleg 3%-kal s ez a kb. 75%-os többség hatalmába vette ezt az óriási birodalmat s folytatja még ma is oroszosító munkáját. Közép-Oroszország nyugati részéből, az ú. n. Fehér- vagy Nyugat-Oroszországból indult meg ez a folyamat s legkevésbé ért még el a magas északi és távolkeleti tájakra. Minden jel megvan azonban arra, hogy az oroszosító folyamat ezeknek a tájaknak sztratégiai jelentőségével mind jobban fokozódik.

Az orosz föld lakosságának gyarapodását mutatja az a számadat, amely szerint 44 év alatt majdnem megkétszereződött az 1897. évi népszámlálás.

104 millió embere. Európai viszonylatban ez annyit jelent, hogy a szláv lakosság ma Európa egyharmadát teszi ki, holott hetven évvel ezelőtt az európai lakoságnak még csak egynegyed része volt szláv. Ugyanakkor a latinság Európa lakosainak egyharmad részét alkotta, ma pedig csak egynegyed részét. Igen nagy az ellentét az orosz föld európai és ázsiai részének lakottsága között. Az egész birodalomnak kb. egyötödét alkotó európai földön a birodalom lakosságának négyötöd része élt a mai világégés előtt..

A lakosság számszerű elhelyezkedésében feltűnik az európai Oroszországban a népsűrűség csökkenése nyugatról keletre haladva, nemkülönben az északi tájak jelentéktelen népsűrűsége, ázsiai Oroszországban pedig a Dél és Észak ellentéte. Közép- és Dél-Oroszország 25—50 km. népsűrűségi értéke alárendelten 50—100 km.-es foltokkal erősen keleteurópai jelleget mutat, Észak-Oroszország és ázsiai Oroszország nagy része pedig még az 1 km.-t is alig éri el. Csak Szibéria déli részén emelkedik a népsűrűség 10-ig s Kaukáziaiban 50-ig. Szibéria déli részén a transzszibériai, vasút fokozta a bányák telepítő erejét.

Az orosz föld népességének gazdasági szerkezetében szemben áll egymással a múlt és jelen. 1913-ban még 82% volt a földművelő nép, ma pedig a szovjethatalom iparosító politikája folytán ez a szám 23%-ra esett vissza, ezzel szemben 77% ipari munkást mutat ki az 1937. évi statisztika., ipari munkás gyűjtőfogalma alatt összevonva a nehézipar és kisipar munkásain kívül a vasúti, szerkesztőipari, erdészeti, vízi- és más szállítási, valamint a nevelési és közegészségügyi munkásokat is. A lakosság foglalkozásának ez. az átállítása a Szovjet három ötéves tervének az eredménye s az 1938-ban megkezdődött harmadik ötéves terv időszaka az ipari élet még nagyobb fokú kiteljesedését célozza.

Szovjet-Oroszországnak mint gazdasági organizmusnak másik két szerve a település és a közlekedési hálózat. Az ipari élet gyorsütemű fellendülése tömörítette a városi lakosság számát, ezt mutatja az a statisztikai adat, hogy 1939-ben már a lakoságnak több mint a negyede (26.3%) városlakó volt, holott a világháború előtt még csak 17% élt 5000 lakosnál többet számláló községben. Oroszország városainak fogalmával szűkségeképpen összefüggnek a reájuk olyanannyira jellemző orthodox templomok sajátos kék- és zöldszínű hagymakupoláikkal, valamint a szintén jellegzetes faházak. Egészen más életritmus és színlepi meg az embert az orosz tájban s az európai földön fekvő orosz városoknak ezt a félázsiai karakterét még a városok nagysága sem tudja felejtetni. Mert hiszen az amerikai Unióhoz hasonlóan, itt is már kb. 90 olyan várost számlálhatunk, amelynek 100.000-nél több lakosa van s ezek közül kettő milliós és kilenc félmilliós város. Milliós városok Moszkva és Leningrád, félmilliósak pedig Kiev, Charkov, Baku, Gorkij: (Nizsnyij Novgorod), Odessza, Taskend, Tiflisz, Rosztov és Dnyepropetrovszk (Jekaterinoszláv). Ez utóbbiak közül Kiev, Charkov és Baku már a milliós szám felé haladnak. A három ázsiai félmilliós város a gazdaságilag értékes Kaukázia és Túrán földjén van, ezek Tiflisz, Baku., illetőleg Taskend. Szibéria városait mintegy a transzszibériai vasút fűzi fel s ezek sorában Novoszibirszk (Novomkolajevszk) már 400.000-es, Omszk közel 300.000-es, Irkuck közel 250.000-es, Vladivosztok pedig 200.000-es és a magyarságnak oly szomorú emlékü Krasnojarszk közel 200.000-es város. A városok rohamos növekedésére vonatkozólag csak a ma már 120.000 lakost számláló Murmanszkot említjük, amelynek 1926-ban is még csak 23.000 volt a lakosa, valamint a Murman-vasút közelében fekvő foszfáttelepeiről és érceiről ismert Kirovszkot, amely néhány évvel ezelőtt még alig számlált néhány száz lelket, ma pedig már az 50.000 felé halad, Tengeri kapuk sorában Oroszország kontinentális jellegénél fogva nem lehet gazdag. Így is azonban az európai oldalon Archangelszk, Murmanszk az Északi Jeges-tenger partján, Leningrád., Tallinn (Reval), Riga, Ventspils (Windau), Liepaja (Libau) a Keleti-tenger partján, Odessza a Fekete-tenger partján és Asztrachán a Káspi-tó

partján, az ázsiai oldalon pedig a feketetengeri Batum, a káspi-tavi Baku és Krasznovodszk, valamint a csendesóceáni Vládivosztok azok a legfontosabb tengeri kapuk, amelyek megnyitják a mögöttes gazdasági tájat.

Az orosz föld szerény felszínplasztikája nem gördített nehezen leküzdhető akadályokat a közlekedés elé s mégis igen elmaradott volt a cári uralom alatt mind a szárazföldi, mind a vízi közlekedés. Az utak rosszak voltak, a vasúthálózat pedig még erősen ritka, jóformán csak a hálózat sugarai voltak meg. Moszkva centrális helyzetét felhasználták a vasúthálózat kiépítésénél, úgyhogy minden tengerrel összeköttetésbe került s innen indult ki a három ázsiai vasút is, a kaukázusi, folytatásával a transzkáspival, a turkesztáni (Orenburg—Taskend-vasút) és a 6550 km hosszú transzszibériai vagy egyszerűen szibériai vasút, amely utóbbi az USA transzkontinentális ún. Pacific-vasutainak tükörképe. Oroszország vasúthálózata a szovjetgazdálkodás eredményeképpen már fejlődött valamelyest, mert a világháború előtti kereken 80.000 km hosszú vasúthálózata 16.000 km-rel gyarapodott. A murman- és transzszibériai vasutat kétvágányúvá építették ki, sőt mivel az utóbbi közel van a mandzsukói határhoz, tervbe vették egy beljebb eső újabb vonalnak, a Bajkál—Amur-vonalnak megépítését, valamint a Szovjet befolyása alatt álló Kínáról levált Sinkiangnak és Külső-Mongóliának az Oroszbirodalomhoz való vasúti bekapcsolását. Az egész birodalom vasúthálózatának képeben élesen szembenáll az európai oldal fejlettebb, ritka hálózatos képe az ázsiai oldalnak egyes, összekötő vonalak nélküli távolsági vonalaival. Végtelenül jellemző az orosz vasutakra azoknak szélesebb nyomtávja. Ezt a szállítmányoknak a határon való ellenőrzése céljából vezették be, mert így az árukat át kellett rakni. Ma azonban már akadály ez s ezért a kocsikat úgy kezdik építeni, hogy a keréktávolságot az európai nyomtávnak megfelelően csökkenteni lehessen. A műutak kiépítésére a vasúthálózat ritkább volta miatt a mai gazdasági életben különösen gondot kell fordítani s ezért az ötéves tervek kb.

200.000 km autótávval gyarapították az eddig legkevesebbé sem jó úthálózatot. Óriási jövő vár Oroszország tervszerűen kiépítendő csatornahálózatára, mert ebben az országban a víziközlekedés nemcsak kiegészíteni, hanem egyenesen pótolni hivatott a gyér vasúti s a még kezdetleges úthálózatot. A Keleti-tengert a Fehér-, Fekete- és Azóvi-tengerrel, valamint a Káspi-tóval összekapcsoló csatornahálózat révén a centrális helyzetű Moszkva öttengeri kikötő lesz majdan, ahová még kisebb hadihajóegységek, így különösen tengeralattjárók és rombolók is feljuthatnak. A szovjeturalom alatt megépült 1933-ban a Keleti-tengert a Fehér-tengerrel Összekötő több mint 200 km hosszú csatorna és a több mint 300 km hosszú Volga—Moszkva-csatorna, amely utóbbi 1937 óta a Keleti-tengert a Káspi-tóval és a Fekete-tengerrel köti össze. A Káspi-tóba a Volgán vezet le az út, a Fekete-tengerbe, illetőleg annak Azóvi-tengerébe pedig a Volgán, a Volga—Don-csatornán és a Don-folyón.

Az orosz gazdasági organizmus igen bő erőforrásokkal rendelkezik s ezért a keleti féltekén ugyanazt a szerepet tölthetné be, mint az amerikai Unió a nyugati féltekén. Lényeges azonban a különbség a két gazdasági organizmus között, mert Oroszországban még mindig kerékkötők az óriási távolságok s a föld megmunkálása egyáltalán nem intenzív, nem is szólva arról, hogy a különféle primitív népek csak primér gazdasági kultúrfokon állanak, halásznak, vadásznak, gyűjtögetnek, nomád állattenyésztést üznek s egészen kezdetlegesen munkálják meg földjüket. A világháború előtt még csak 31% volt a termőterület, míg 69% terméketlen és művelés alá nem fogott volt. S ezen a különben is Isis termőterületen óriási erdők terpeszkedtek, (65%), úgyhogy a szántóföldre csak 17%, a rétre és legelőre 6% jutott. Természetesen a hektáronkénti 6.6 q búza-, 7.2 q rozs-, 7.9 q árpa-, 7.5 q zab- és 8,6 q kukoricatermés oly termelési elmaradottságról számolnak be, amelyek egyenesen meglepőek, mert ugyanekkor mi pl. búzából 13.5, a belgák pedig 25 q-t termeltek. A kereken 200 millió q évi búzatermésből aránylag igen sokat exportálhatott, kereken 40 milliót, mivel a fejenkénti búzafogyasztás csak 66 kg volt, s ebben a tekintetben messze mögötte ma-

radt még Spanyolországnak is, amely ennek kb. háromszorosát mutatta. A rozsfogyasztás valamivel nagyobb volt: a fejenkénti kvóta 85 kg volt, míg Dánia rozsfogyasztása ugyanekkor szintén a háromszoros mennyiséggel szerepelt. A kereken 200 millió q évi termésből azonban csak 7 millió q jutott kivételre. A szovjetgazdálkodás eredményeképpen az oroszok ma már búzából a világháború előtti mennyiségnek több mint kétszeresét (470 millió q) termelik, rozsból annak másfélszeresét (300 millió q), valamint tengeriből is a kétszeresét (38 millió q). A termelés belterjesebbé vált, 1938-ban pl. őszi búzából már 11,6, tavaszi búzából pedig 8,9 q-t hoztak a ki a földből. A fejkvóta is emelkedett, mert a régi 150 kg búza- és rozsfogyasztás helyett ma már 240 kg-ot fogyaszt fejenként Szovjetország lakossága a hivatalos statisztika adatai szerint. Az orosz földművelés fejlődése a kollektív gazdálkodásnak 1928-ban történt megindulásával kezdődik. Ma már a bevetett területek 85,6%-a a kolchozok kezében van, vagyis egyes parasztsoportok az állam tulajdonát alkotó földön szervezetileg közösen gazdálkodnak, 9,1% pedig a kormány vállalatában és kizárólagos tulajdonában, amely másik formája a szocializált gazdálkodásnak (Szovchoz). Jellemző a szovjetgazdálkodásra a földművelésnek az állattenyésztés fokozására és az ipari élet szükségleteire való lényeges átállítása, amint ezt a takarmánynövények és az ipari növények (pl. gyapot, len, kender, cukorrépa) fokozottabb termelésében látjuk. Takarmánynövényt ma már nem 2 millió, hanem 14 millió hektár földön termelnek, ugyanígy 4,5 millió hektár helyett ma 11 millió hektár termel ipari növényeket (1913., illetőleg 1938. évi adatok). Az első ötéves tervet megelőzőleg is már világviszonylatban vezetett a Szovjet a rozsz-, burgonya-, len-, kendertermelésben 246 és 495 millió q-val, illetőleg 340 és 510 millió kg-mal, a búza-, árpa-, zab-, répacukor- és dohánytermelésben pedig 204,47,130,12,4 millió q, illetőleg 158 millió kg-mal a második helyen állott, amint ezt Hickmann 1927/28. évi termésadatai mutatják. Ezek valamennyiében, a répacukrot kivéve, az amerikai Únió után következett, a répacukortermelésben pedig Németország után.

Az állatállomány a múlthoz viszonyítva csak a sertésnél mutat jelentősebb emelkedést, 20 millió helyett ma 30,6 millió van, a szarvasmarhaállomány azonban stagnál, volt 60,6 millió és ma van 63,2 millió, viszont a juh- és kecskeállomány, különösképpen pedig a motorizálás miatt a loállomány erősen csökkent, amint ezt a 121,2 és 102,5 millió, illetőleg a 35,8 és 17,5 millió értékek mutatják (1916. és 1938. évi adatok). Világviszonylatban már az első ötéves terv előtt is vezetőhelyen állott a Szovjet állattenyésztése. Hickmann 1925. évi adatai szerint lótenyésztésben (24,5 millió) az első volt, szarvasmarhatenyésztésben (63 millió) csak Brit-India, juhtenyésztésben (82 millió) pedig csak Ausztrália előzte meg.

Oroszország a Föld nagy északi erdős régiójának jelentékeny része. Óriási összefüggő erdőterület borítja mind az európai, mind az ázsiai részét. 5 $\frac{1}{2}$ —6 millió km² a használható erdőterülete. Ennek 75%-a Szibériában és a Távolszeleken van. Főként fenyvesekből áll, de karakterfaja a fehér-törzsű nyír is, amely fehérhancsú kérgével ellensúlyozza a fenyvesek komor sötétjét és a rezgönyárfát is, amely a gyufagyártásnál szerepel. Közép-Oroszország karakterfaja még a hársfa is, mert az ortodox oroszok életében nagy szerep jut a méznek. Viaszgyertyákat készítenek a lépből. Oroszország erdőmegoszlásában szembenáll egymással ismét az ország északi erdős és a déli stepés és gabonaterülete.

Az orosz gazdasági térnek szervesen anyagokkal való felszerelése távolról sem mondható olyan gazdagnak, mint a nyugati félteke nagy gazdasági organizmusáé, az amerikai Únióé. Csak mangánércben, petróleumban és platinában, valamint magnezitben és krómércben jut neki jó rangsor, arany-

ban már csak a negyedik helyre kerül, a modern gyáripari élet két legfontosabb ásványának, a vasnak és szénnek tekintetében pedig csak a hatodik, illetőleg a hetedik helyre. Önban azonban 100%-ig behozatalra szorul. Mangánércben első az egész Földön, petróleumban az Únió, platinában Columbia előzi meg. Amíg azonban a 115 millió hl petróleumával szemben az Únió több mint tízszer annyit (1440 millió hl) termel, addig Columbia platinatermelése csak szerényen múlja felül a Szovjetét, 1.6 tonnát termel az oroszok 1.24 tonnájával szemben. Ezek az adatok ismét az első öt éves terv előtti idő képét mutatják. Ma, amikor a Szovjet az ipari életet fejleszti, természetesen erősen megindult új bányaterületek feltárása, amint erre már a Murman-vidéki (Kola-félszigeti) foszfát- és az észak-szibériai szén-, petróleum-, nikkell-, réz- és arany-előfordulással kapcsolatban a tájegységek jellemzésénél kitértünk. Különösképpen a Szovjet ázsiai részének nagy gazdasági jövőjéről van itt szó s a mai államhatalom megragad minden alkalmat, hogy az eddigi ukrajnai gazdasági fölénytől függetleníse magát. Ukrajna ugyanis búzaélelőkamra, birtokosa a gazdag krivojrogói vasércnek és a dnyeprogeszzi (dnyeprosztroji) vízierőműveknek, nehézipari fegyverkezési központ s itt vannak a feketetengeri és azóvi kikötők, az ország fontos kapui. Ezért a szovjethatalom az ukrajnai gazdasági territórium mellett az Ural-Kuznyek Kombinát, az ú. n. UKK kiépítésén dolgozik, amely 3 millió km² területen, az Ural, a Baskír szovjetköztársaság, Nyugat-Szibéria és Észak-Kazasztán földjén van. A Szovjetúnió szén-, réz- és cinkkészletének kb. $\frac{3}{4}$ részét és vasérckészletének kb. $\frac{1}{8}$ részét rejtí ez az Ural-Kuznyeck terület, de nagy baja, hogy az Ural vasércei és egyéb ásványai 2400 km-re vannak a szibériai Kuznyeck (Sztalinszk) szénétől. Mindezek ellenére máris a nyersvastermelés 30%-ával szerepel, holott a XX. század elején az ország nyersvastermelésének 98%-a Walthar Pahl szerint európai Oroszországra jutott. Az ukrajnai kohóipari centrum előnye az UKK-val szemben, hogy itt a Donecmedence szene, valamint Krivoj Rog vasérce és Nyikopolj mangánérce csak 250—300 km-re vannak egymástól. (Mangánérc van még a Kaukázusban Tsiaturiban is.) A szovjetgazdálkodás a petróleumtermelést is igyekszik áttelepíteni a határmenti Transzkaukáziából a Káspi-tó északi környékére (az Emba és Ural vidékére), valamint Közép-Ázsiába, de ez a munka még csak a kezdet kezdetén van. Az újabb petróleumterületek feltárásával tehát a Föld petróleumának 55—60%-át Oroszország szállítja majdan, mert Bakun kívül Grosny (Észak-Kaukáziában), az azóvi és feketetengeri régió, továbbá az Emba, Ural és Volga közötti ú. n. „második Baku“ és Szachalin még a jövő letéteményesei. Az említett kuznyeckei és krasznojarszki szénelőfordulással pedig Oroszország a Föld szénkészletének $\frac{1}{3}$ részét tudja majd kezében, ugyanígy a vasércnek $\frac{1}{3}$ részét is, amelyek Ukrajnában Krivoj Rogban, a Kercsi-félszigeten, az Uraiban és Nyugat-Szibériában Teljbeszben vannak. Az orosz gazdasági életnek ismét csak a jövőjét látjuk, ha a 25 millió lóerő hasznosítható vízerejére gondolunk, amelyből eddigelé azonban még csak alig 5%-ot hasznosítottak. Az ukrajnai dnyeprogeszzi vízierőmű a legfontosabb. A vízierőkészlet javarésze az északi tájakhoz kötött, ezeknek kitermelése azonban még a jövőnek van fenntartva.

Az orosz gazdasági organizmus biológiája kereskedelmi kapcsolatokban jut kifejezésre. Teljesen más a cári Oroszország és más a mai Szovjetúnió kereskedelmi jellege. Az még erősen agrárjellegű, ez pedig már az iparosodás jegyében áll. Gabonát és cukrot visz ki nagyobb mennyiségben a cári Oroszország, behoz pedig főként gépeket, gyapotot, vasércet, nyersvasat, rezet, gyapjút és kősenet, ma pedig már megcsappant mind a kivitel, mind a behozatal, mert nagyobb a belső fogyasztás s iparcikkek terén igekeznek függetleníteni magukat a behozataltól, amint ezt pl. a traktorok behozatalában

látjuk. Az 1921/22—1927/28. időszakban 28.700, az 1928/29—1932/33. időszakban 59.600 traktort hoztak be külföldről, 1933—1938 óta már egyet sem, sőt az előző időszakok 2.700, majd 94.300 saját gyártmányú traktorjával szemben ma már 442.800 traktort gyártanak. A Szovjet kivitelében ma szőrmék, naftatermékek, faanyagok, gabona és olajnövények, tojás és vaj szerepelnek elsősorban, behoz pedig főként ipari termelési eszközöket, gyapotot, élelmiszereket, gyapjút, színes fémeket és nyersbőröket. Oroszország egész világhandlalmi mérlege a világháború előtt aktív volt, ma azonban passzív.

A cári Oroszország legjobb vásárlói voltak Németország, Nagybritannia, Hollandia és Franciaország, viszont legnagyobb szállítói ugyancsak Németország, Nagybritannia, valamint az Amerikai Egyesült Államok. A mai Szovjetország legjobb vásárlói a Brit Birodalom és Németország, legnagyobb szállítói pedig Németország és az Amerikai Egyesült Államok.

Oroszországnak mint gazdasági. organizmusnak két arcát megismerve, méltán felvetődhetik a kérdés, mit várhat az európai termelés ettől a nagy gazdasági hatalomtól? Amíg az óriási nagy területű birodalom közlekedési viszonyai lényegesen nem változnak, addig a kivitelnek igen jelentős gondja marad a szállítás, nemkülönben a jövőtől függ annak a rengeteg gazdasági erőforrásnak a kiaknázása, amelynek terén a mai szovjeturalom máris tiszteltreméltó kezdeményezésekkel lepte meg a világ gazdaságot.

HALTENBERGER MIHÁLY